

Г.А. Кошжанова* , С.Т. Тлеубай ,
Г.Ы. Қазақбаева , Г.К. Ширинбаева

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
*e-mail: gulshat8@inbox.ru

БОЛАШАҚ АРНАЙЫ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУЫ

Мақалада болашақ арнайы педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалау мәселелері қарастырылады. Бұған дейін қажетті жеке және кәсіби қасиеттер, педагогтың кәсіби дайындығының білім беру мазмұнын анықтауда әртүрлі тәсілдер зерттелген. Болашақ арнайы педагогтың жеке басы үшін бүгінгі күні құзыреттілік, әдептілік, сыпайылық, жеке және кәсіби мінез-құлқының өзін-өзі бақылауы сияқты қасиеттерді дамыту қажет. Ғылыми еңбектер мен эмпирикалық тәжірибені талдау болашақ арнайы педагогтың кәсіби қасиеттерін жан-жақты зерттеудің маңыздылығын көрсетті. Мақаланың мақсаты – болашақ арнайы педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалауын дамытудың ғылыми негіздемесі. Студент-болашақ дефектологтардың кәсіби өзін-өзі бағалауын дамытудың құрылымдық-мазмұнды моделі жасалды. Модель үш компоненттен тұрады: когнитивті, мотивациялық, жеке тұлғаның өзін-өзі басқаруы. Экспериментке Абай атындағы ҚазҰПУ-дың 220 студенті қатысты. Өзін-өзі басқару және өзін-өзі бағалау деңгейін анықтау үшін: И. Мотковтың сауалнамасы, Г. Казанцеваның «тұлғаның өзін-өзі бағалауы» сауалнамасы, сондай-ақ Бубнованың құндылық бағдарларын диагностикалау диагностикасы қолданылды. Зерттеу нәтижелері 2-3 курс студенттерінде өзін-өзі басқарудың орташа деңгейін және өзін-өзі дамытуға деген ұмтылысты, 4 курста орташадан жоғары деңгейді орнатуға мүмкіндік берді. Өзін-өзі бағалауы қалыпты студенттер саны 4 курсқа қарай 46,7%-дан 64,3%-ға дейін артты. Студенттердің өзін-өзі басқаруы мен өзін-өзі бағалауын дамыту үшін «Өзін-өзі бағалау элективті курсы» атты жаңа элективті курс алынды..

Түйін сөздер: өзін-өзі бағалау, өзін-өзі жетілдіру, кәсіби, түзету педагогикасы, арнайы білім беру.

G.A. Koshjanova*, S.T. Tleubay, G.I. Kazakhbayeva, G.K. Shirinbayeva
Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan, Almaty
*e-mail: gulshat8@inbox.ru

Professional self-assessment of the future special teacher

The article deals with the problems of professional self-assessment of a future special teacher. Previously, various approaches were investigated in determining the necessary personal and professional qualities, the content of education and professional training of a teacher. For the personality of the future special teacher today it is necessary to develop such qualities as competence, decency, politeness, self-control of their personal and professional behavior. The analysis of scientific works and empirical experience has shown the importance of a holistic study of the professional qualities of a future special teacher. The purpose of the research is the scientific substantiation of the development of professional self-esteem of the future special teacher. A structural and meaningful model of the development of professional self-esteem of students-future special teacher was developed. The model includes three components: cognitive, motivational, and self-management. The experiment was attended by 220 students Abai KazNPU. To establish the level of self-government and self-esteem, diagnostics were used: I. Motkov's questionnaire, G.Kazantseva's questionnaire "Self-assessment of personality", as well as diagnostics of Bubnova's value orientations. The results of the study made it possible to establish an average level of self-management and self-development among students of the 2-3 courses, higher than average in the 4th year. The number of students with normal self-esteem by the 4th year increases from 46.7% to 64.3%. For the development of self-management and self-esteem of students, a new course "Self-assessment elective course" was tested.

Key words: self-assessment, self-improvement, professional, Correctional pedagogy, special education.

Г.А. Кошжанова*, С.Т. Тлеубай, Г.И. Казахбаева, Г.К. Ширинбаева
Казахский национальный педагогический университет им Абая, Казахстан, г. Алматы
*e-mail: gulshat8@inbox.ru

Профессиональная самооценка будущего специального педагога

В статье рассматриваются проблемы профессиональной самооценки будущего специального педагога. Ранее были исследованы различные подходы в определении необходимых личностных и профессиональных качеств, содержания образования профессиональной подготовки педагога. Для личности будущего специального педагога сегодня необходимо развивать такие качества, как компетентность, порядочность, вежливость, самоконтроль своего личностного и профессионального поведения. Анализ научных трудов и эмпирического опыта показал важность целостного изучения профессиональных качеств будущего специалиста-дефектолога. Цель статьи – научное обоснование развития профессиональной самооценки будущего дефектолога. Была разработана структурно-содержательная модель развития профессиональной самооценки студентов – будущих дефектологов. Модель включает три компонента: когнитивный, мотивационный, самоуправления личности. В эксперименте приняли участие 220 студентов Казахского национального педагогического университета им. Абая. Для установления уровня самоуправления и самооценки использовались диагностики: опросник И. Моткова, опросник Г. Казанцевой «Самооценка личности», а также диагностика ценностных ориентаций Бубновой. Результаты исследования позволили установить у студентов 2-3 курсов средний уровень самоуправления и стремления к саморазвитию, на 4 курсе – выше среднего. Количество студентов с нормальной самооценкой к 4 курсу увеличивается с 46,7 до 64,3 %. Для развития самоуправления и самооценки студентов был апробирован новый курс «Самооценка элективный курс».

Ключевые слова: самооценка, самосовершенствование, профессионал, коррекционная педагогика, специальное образование.

Кіріспе

Қазіргі уақытта жоғары оқу орындарында білім беру теориясы мен практикасының өзекті – бұл болашақ мамандардың кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыру процесі болып табылады. Арнайы педагогтың кәсіби қызметі және жеке тұлғалық қасиеттерін анықтауда білім беру бағдарламасында әртүрлі көзқарастарда қарастырады. Ең алдымен, кәсіби маңызды қасиеттер дегеніміз педагогтың өзінің кәсіби функцияларын тиімді орындау үшін игеруі керек білім, білік және дағдылардың жиынтығы. Екіншіден, бұл педагогикалық іс-әрекеттің оң нәтижелі болатын жеке қасиеттердің жиынтығы.

Зерттеудің өзектілігі әлеуметтік – экономикалық реформалар жағдайында болашақ арнайы педагог мамандарды кәсіби даярлау жүйесі, теориялық тұрғыдан ұғыну қажеттілігімен негізделген. Қоғамның нарықтық қатынастарға бағдарлануы әлеуметтік мәселелерді тудыруда. Рухани өмірдегі жағымсыз құбылыстар, төзімсіздік пен әлеуметтік алауыздықтың алаңдаушылық тенденциясын анық көрсетті, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қоғамға бейімдеу және оңалту, түзету, оларды қоғамға біріктіруі өзекті мәселеге айналды (Мовкебаева, 2013:25)

[1]. Қазіргі кезде арнайы білім беру жүйесінде жаңа педагогикалық технологияны меңгеруі, әдістер мен әдістемелерді игеруде болашақ арнайы педагог мамандарға біршама талаптарды қарастырады. Оның қызметі нәтижелерінің жоғары әлеуметтік маңыздылығы, осы саладағы мамандарға сұраныстың артуы процесі жетілдірудің, кәсіби дайындықтың, сондай-ақ арнайы білім беру мекемелерінің болашақ педагогтары үшін кәсіби маңызды қасиеттерді игеру. (Кошжанова, Ширинбаева, Жаппасбаева, 2020:30) [2].

Бүгінгі болашақ арнайы педагог тұлғасы оның әдептілігіне, сыпайылығына, жүріс-тұрысына, өзінің мінез-құлқын басқаруына байланысты. Себебі педагог қауымы әр кезде де оқушылардың алдында болатыны белгілі. Сондықтан да оқушының тұлғасын барлық педагогикалық және психологиялық заңдылықтарға сәйкес қалыптастыруда педагог қауымының сіңіретін еңбегі зор. Сонымен қатар, болашақ маманның кәсіби маңызды қасиеттері үлкен еңбекті талап етеді.

Зерттеу проблемасына қатысты ғылыми еңбектер мен тәжірибені талдау барысы болашақ арнайы педагог маманның кәсіби қасиеттерін тұтас тұрғыдан зерттеудің маңыздылығын байқатты. Арнайы педагогикада білім беру процесі

күрделі жағдайларда жүзеге асады, оқушылардың мүмкіндіктеріне сүйене отырып, білім беру жүйесінде жалпы қабылданған оқу міндеттерін шешу (Лисуренко, 2008:45) [3].

Жоғарыда көрсетілген еңбектерге талдау жасалып, болашақ арнайы педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалаудың мәселесі теориялық тұрғыдан зерттелуі орташа деңгейде екенін байқадық. Сондықтанда зерттеу мәселеміздің шешімін табуда осы зерттеу жұмысымызды қарастырдық.

Әдебиетке шолу

Өз зерттеулерінде XIX ғасырдың соңында П.Ф.Каптерев педагогикалық іс-әрекеттің сәттілігіне әсер ететін мұғалімнің жеке қасиеттерінің маңыздылығын атап өтті. Ол мұғалім үшін қажетті сапалардың тізімін көрсетті. Каптерев табандылық пен еңбекқорлықты, қарапайымдылықты, байқағыштықты, өз ісіне шығармашылық көзқарасты, эмпатия мен түсінушілікті, сондай-ақ мұғалімнің мәдениеті мен кәсібилігі көрінетін педагогикалық әдептілікті осындай қасиеттер деп санады (Карпов, 2005:25) [4]. Болашақ арнайы педагогтың жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда үлкен жұмыстар қолға алынуда. 2000-шы жылдары елімізде бұл маманға деген сұраныс қоғамда өте төмен деңгейде болды. Адамдар арасында арнайы педагог маманға деген көзқарас орташа деңгейде болды, себебі біздің елімізде бұл мамандықтың қалыптасуы кенжелеп тұрды. Себебі мамандарды дайындайтын педагогтардың аздығы, жетіспеушілігі салдарынан маманға деген көзқарас орташа деңгейде болды.

Ғалымдардың пікірі бойынша арнайы педагог мамандарына мынадай қасиеттерге ие екенін зерттеген, мысалы, Эдвар Сеген алғашқылардың бірі болып мұғалімге шыдамдылық пен әдептілік қажет, сонымен қатар ол кең білімге, оптимизмге және тәрбиенің тиімділігіне сенуі керек деген пікір білдірді. Б. Меннель мен Ж.Демор мұғалімнің тәрбиеленушілердің кішкентай жетістіктеріне қанағаттануды үйренуі маңызды екенін айтты (Маркова, 1996:40)[5]. Жалпы арнайы педагогтың білім беру мақсаттарының бірі бұл ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға білім беру, тәрбиелеу, сонымен қатар қоғамға біріктіру және бейімдеу болып табылады. Осы балалармен жұмыс жасауда педагогтарға шыдамдылық, төзімділік, сабырлық психологиялық қасиеттерінің болуында.

Арнайы педагог – бұл арнайы білім беру жүйесінің негізгі маманы ретіндегі қызметі, ерекше

білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға көмек көрсетуге бағытталған педагогикалық қызметтің түрі. Мұндай балалар үшін, дефектолог мамандар балалардың отбасына қолдау жүйесінің мамандарымен де өзара әрекеттесу процесінде түзету-дамыту, оқу-әдістемелік, әлеуметтік педагогикалық, оңалту-бейімдеу және кейде психологиялық міндеттерді шешуге бағытталған көп қырлы қызметті ұйымдастыруға және жүзеге асыруға шақырылады (Воденникова 2014:15) [6]. Мұның бәрі бірқатар қалыптасқан құзыреттердің болуын талап етеді: психологиялық-педагогикалық диагностиканы жүзеге асыру, білім алушыларға, тәрбиеленушілерге психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру және т.б. (Назарова, 2008:52) [7]. Сонымен, болашақ арнайы педагог кәсіби қызметінің негізгі түрлері, оның кәсіби құзыреттілігінің барлық кешенін қамтиды, түзету-дамыту, дидактикалық, тәрбиелік, әлеуметтік-педагогикалық және ұйымдастырушылық болып табылады (Соломина, Шевырева, 2011:44) [8].

Болашақ арнайы педагог ең алдымен педагог, балаларға білім бере отырып тәрбиелеу процесінде қатар алып жүреді. Бұл дағдылардың қалыптасуы оқу кезеңінде қалыптаса бастайды, ең алдымен студент – болашақ маман теориялық алған білімдерді практикада тәжірибесінде қолданады. (Абаева, 2016:55) [9]. Осындай кәсіби іс-әрекетті игеруде болашақ маманның бойында бірнеше тұлғалық қасиеттері қалыптаса бастайды. Болашақ маманның кәсіби жетілуі өзін-өзі бағалау жүйесінде бірнеше мәселелер бар. Арнайы педагог мамандығына жаңадан түскен I курс студенттерінде өзін-өзі бағалауы жоғары деңгейде себебі мектеп табалдырығын бітірген жас түлектерде жоғары оқу орнына түскенде мамандыққа деген жаңа идеялар, жаңа көзқарастар қалыптаса бастайды, ал жоғары курс болған кезде өзін-өзі бағалауы орташа деңгейде түседі, себебі олар сабақтан шаршау, мамандыққа қызығушылығының төмен деңгейде екенін көрсетеді (Кошжанова, 2018:60) [10]

Айта кету керек, дефектолог мамандығы тек кәсіби білімнің, дағдылардың ғана емес, сонымен қатар болашақ маманның белгілі бір жеке қасиеттерінің болуын білдіреді. В.А.Сластениннің идеялары негізінде арнайы педагогтың кәсіби құзыреттілігін балалармен түзету-педагогикалық жұмысты жүзеге асыруға теориялық және практикалық дайындығының бірлігі ретінде анықтауға болады деп ғалым өз зерттеулерінде дәлелдеген (Сластенин, 2002:44) [11]. Отандық педагог А.Қ. Сатова-

ның «Қазақстандағы аномалды балаларға арналған оқу-тәрбие мекемелерінің кадрларын даярлау және біліктілігін арттырудың жалпы педагогикалық мәселелері (тарихи-педагогикалық аспект)» атты ғылыми зерттеуінде еліміздегі дефектолог кадрларын даярлау жүйесінің қалыптасу мен жетілдіру мәселерін зерттеген (Сатова, 1991:55) [12]. Арнайы білім беру жүйесінің даму тарихы үшін бұл жұмыстар аса маңызды болып табылды. Сатованың өзінің ғылыми зерттеуінде еліміздегі алғашқы болашақ дефектолог мамандарды даярлау, оларды кәсіби даярлау мәселелерін қарастырған. Оның пайымдауынша, арнайы педагог маманның жеке тұлғалық қалыптасуда, оның кәсіби жетілуі және кәсібін терең білу, жаңаша білім беру жүйесіндегі жаңартылған білім беру мазмұндарды, игеруін қарастырған.

Зерттеу мақсаты: болашақ дефектологтың кәсіби өзін-өзі бағалауының ғылыми негіздемесі

Зерттеу болжамы: егер болашақ дефектологтың кәсіби ерекшелігінің теориялық негіздері айқындалса, құрылымдық-мазмұндық моделі мен әдістемесі әзірленіп, ЖОО тәжірибесіне ендірілсе, онда олардың мотивациялық, когнитивтік, өзін-өзі басқару қабілеті компоненттері бойынша кәсіби өзін-өзі бағалауы деңгейі жоғарылайды, өйткені, бұл жағдайда болашақ маманның кәсіби өзін-өзі бағалауы маңызды шарты ретінде мәнді тұлғалық қасиеттердің дамуы қамтамасыз етіледі.

Зерттеу әдістері

Тәжірибелік зерттеу үш кезеңде жүргізілді: анықтау, қалыптастыру және бақылау. Олардың әрқайсысы үшін негізгі мақсаттар анықталды. Анықтау кезеңінің мақсаты-эксперименттік және бақылау топтары студенттерінің кәсіби маңызды қасиеттерінің деңгейлерін зерттеу және анықтау. Қалыптастырушы кезеңде басты мақсат педагогикалық ЖОО жағдайында болашақ дефектологтың кәсіби өзін-өзі бағалау қасиеттерінің әзірленген моделін апробациялау және енгізу болып табылады. Тәжірибелік-эксперименттік зерттеудің бақылау кезеңінің мақсаты сынақтан өткен модельдің тиімділігін тексеру, оны педагогикалық ЖОО-ның білім беру процесіне енгізу нәтижелерін бағалау. Тәжірибелік-эксперименттік зерттеу барысында алынған көрсеткіштерді салыстырмалы талдау болып табылады. Қойылған мақсатқа қол жеткізуге тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың әр кезеңінде бірқатар нақты міндеттерді дәйекті түрде шешу ықпал етті.

Зерттеу жұмысымызды бастамас бұрын, біз студенттерге бақылау жүргіздік, олармен әңгімелесіп, арнайы сұрақтар қойдық.

Біз зерттеу жұмысымызда келесідей диагностикалық әдістемелерді пайдаланылды. Олар: тестілеу және сауалнама, олар зерттеудің барлық деңгейінде пайдаланылды, сонымен қатар стандартты тестілік әдістемелер қолданылды.

1. О.И. Мотковтың тұлғаның өзін-өзі бағалауға арналған сауалнамасы. Әдістеме тұлғаның өзін-өзі бағалауы мен жалпы даму деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Сыналушыға 24 қасиеттен тұратын тізім ұсынылады, ол өзінің бойындағы осы қасиеттердің қандай деңгейде екенін объективті 5 баллдық өлшем түрінде көрсетуі қажет. 24 қасиет келесі факторлар бойынша топтастырылады. Олар: адамгершілік, ерік-жігер, дербестік, шығармашылық, жалпы тұлғаның жағымды өзін-өзі бағалауы (Мотков, 2008:25) [13].

2. Г.Н. Казанцеваның «Өзін-өзі бағалау» тесті (Казанцева, 2007:35) [14].

Нұсқау: «Сізге бірнеше тұжырымдамалар оқылады. Сіз сол тұжырымдаманың реттік санын жазып, жанына берілген үш жауаптың біреуін жазасыз. Жауаптар «иә» немесе «+», «жоқ»- «-», «білмеймін»-«?»». Тез, ойланбай жауап беріңіз».

Тәжірибелік-эксперименттік жұмысы барысы кезінде біз жоғарыда аталған әдістемелермен қатар, қосымша диагностикалық әдістемелерді қолдандық. Қорытындалай келе, көрсетілген әдістемелерді қолдану бізге: – студенттердің өзін-өзі бағалауы және қарастырылатын тұлғалық қасиеттерін анықтауға; – әдістеме мен оның құралдарының тиімділігін бағалауға мүмкіндік берді. Эксперимент барысында тұлға параметрлерін айқындау үшін диагностикалық әдістемелерді қолдану арқылы және көптеген қосымша әдістер арқылы анықталды.

3. Тұлғаның құндылық бағдарларының нақты құрылымын диагностикалау (Бубнова., 1997:60) [15]. Мақсаты: әдістеме құндылықтарды іске асыруды зерттеуге арналған өмір жағдайындағы тұлғаның бағдарлары.

Нұсқаулық: бұл сауалнама сіздің жеке басыңызды және қарым-қатынасыңызды зерттеуге бағытталған. Мүмкіндігінше, нақты жауап беріңіз, әр сұрақ туралы ұзақ ойланбаңыз. Есіңізде болсын, жаман немесе жақсы жауаптар жоқ, тек өз пікіріңіз бар. «иә» немесе «жоқ» деп жауап беру керек. Жауап формасында бұл сәйкесінше «+» немесе «-», оларды жауап формасындағы сұрақ нөмірінің жанына қою керек.

Экспериментке Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 220 студенті қатысты.

Зерттеу жұмысымыздың эксперименттік бөлімін қорытындылау кезеңінде, болашақ дефектологтың кәсіби өзін-өзі бағалау ерекшеліктері динамикасы тексерілді, болжамдар алынды, педагогикалық жоғары оқу орны болашақ студенттерінің кәсіби өзін-өзі бағалау туралы біздің тарапымыздан әзірленген модельдің ықпал ету дәрежесі айқындалды. Біз ұсынған эксперименттік жұмыс сызбасы 1 және 2-кестеде көрсетілген. Осылайша, экспериментті ұйымдастыру эксперименттік жоспарға сәйкес бақылау және эксперименттік топтарды пайдалану, бастапқы және қорытынды тестілеу, сондай-ақ бастапқы деректерді жазып, әрбір топтағы өзгерістер динамикасын қадағалайтын аралық кесінділерді жүзеге асыру негізінде жүргізілді.

Нәтижелер және талқылау

Зерттеу жұмысымызды оқу іс-әрекеттерінде студенттердің кәсіби өзін-өзі бағалау

ерекшеліктері сабақ барысында келесідей оқытудың формалары мен әдістерін пайдалану арқылы жүреді, дәрістер, проблемалық дәрістер, семинар-практикум, семинар-әңгіме, педагогикалық жобалау және т.б. Өзін-өзі бағалау элективті курс. Оқудан тыс жұмыстар студенттерге оларды қызықтырушы мәселелермен айналысуға мүмкіндік береді, олар оған қажетті уақытты толықтай бөле алады. Оқудан тыс жұмыстарға педагогикалық практика, студенттердің ғылыми зерттеу жұмысы, байқаулар, мәдени-сауықтырушы іс-шаралар, студенттік бірлестіктер, саяхаттар, ұйымдар және, т.б. Оқудан тыс жұмыстар білім алушылардың білімі мен біліктілігін арттырып, педагогикалық іс-әрекетке қызығушылығын дамытады. Бұл жүйеде негізгі педагогикалық принциптер іске асады, білім беру үдерісін демократияландыру, белсенділік, дербес шығармашылық іс-әрекетке ұмтылу және өзін-өзі дамыту. Төменде кестелерде болашақ дефектологтың өзін-өзі бағалау жүйесінің компоненттерінің ерекшеліктері берілген.

1-кесте – Болашақ дефектологтың кәсіби өзін-өзі бағалау компоненттерінің қалыптасуының пайыздық көрсеткіштері

Кәсіби педагогикалық өзін-өзі дамыту компоненттері	төмен			орта			жоғары		
	2курс	3курс	4курс	2курс	3курс	4курс	2курс	3курс	4курс
мотивациялық	36,2	44,2	60,4	40,6	33,4	20,4	23,2	22,4	19,2
когнитивтік	20,6	40,2	54,4	34,2	36,2	22,6	45,2	23,6	23
өзін-өзі басқару қабілеті	22,6	38,4	40,4	28,2	44,4	41,4	49,2	17,2	33,6

4 курсқа карағанда 2 курс мтуденттерінің өзін-өзі бағалау жоғары дәрежеде екенін байқадық.

Зерттеу жұмысымызда көрсеткендей болашақ дефектологтың кәсіби өзін-өзі бағалау компоненттерінің қалыптасуында 2,3,4 курстарда әр түрлі екенін анықтадық. Мотивациялық компоненттің төмен деңгейінде 2курста 36,2%, 3к, 44,2%, 4к, 60,4%. Орта деңгей көрсеткіші бойынша 2к, 40,6%, 3к, 33,4%, 4к, 20,4%. Жоғары көрсеткіші бойынша 2к, 23,2%, 3к, 22,4%, 4к, 19,2% әр деңгейі бойынша осында нәтижелер көрсетті. Когнитивтік бойынша төмен деңгейде 2к, 20,6%, 3к, 40,2%, 4к, 54,4%. Орта 2к, 36,2%, 3 к, 36,2%, 4к, 22,6%. Жоғары деңгейі 2к, 45,2%, 3к, 23,6%, 4к, 23%. Өзін-өзі басқару қабілеті бойынша төмен 2к, 22,6%, 3к, 38,4%, 4к, 40,4%. Орта 2к,

28,2%, 3к, 44,4%, 4к , 41,4%. Жоғары 2к, 49,2%, 3к, 17,2%, 4к, 33,6%. Бұл көрсеткіш бойынша болашақ арнайы педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалау деңгейлері 3,4 курсқа карағанда 2курста жоғары екенін анықтадық. Өйткені 1 курстарда өзін-өзі бағалауы жоғары, себебі олардың көзқарастары мамандыққа деген қызығушылығы артады. Ал жоғары курста студенттер бойында жауапкершілік қасиеттері қалыптаса бастайды. Өзін-өзі бағалау орташа.

Бұл, біздің ойымызша, екінші курста студенттер психофизикалық дамудың ерекшеліктерімен айқындалады, белгілі бір теориялық білімі немесе бейне материалдарды карау негізінде алған тәжірибесі бар. Үшінші және төртінші курстарда осы компоненттер бойынша төмен деңгейдегі студенттер саны азаяды және орташа деңгейдегі

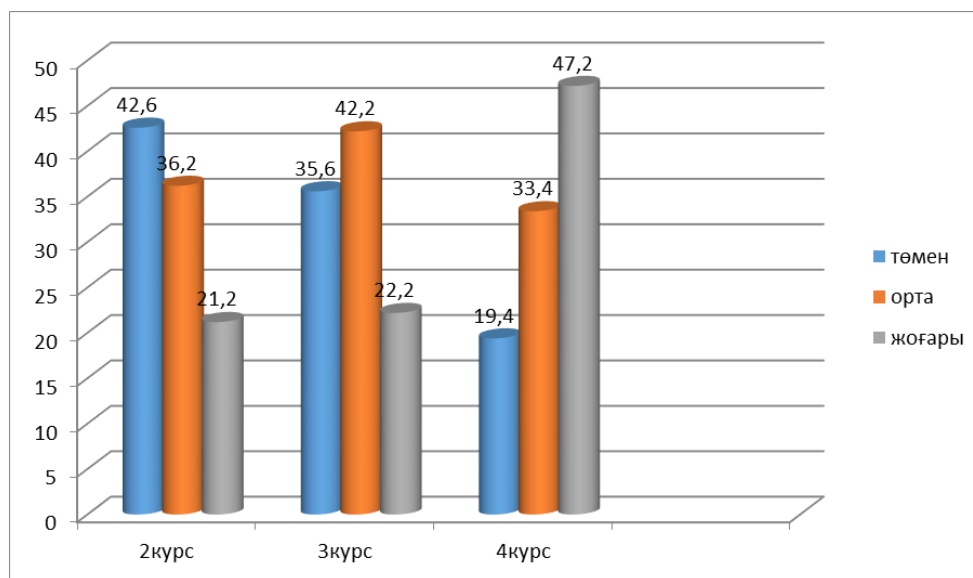
студенттер саны артады. Педагогика және психология саласындағы қызығушылықтар, психологиялық-педагогикалық білім мен өзін-өзі тану қажеттіліктері, сондай-ақ мақсаттылықтың, еңбекке қабілеттіліктің, өзін-өзі сынаудың пайда болуына әкеледі. Бұл дегеніміз, студенттер оқу жағдайлары мен кәсіби мәселелерді шешуде жеткілікті деңгейде игерілген білім, білік және дағды жүйесін қолдану қажет болған жағдайда кейбір қиындықтарға тап болады. Олардың байқағыштығы, педагогикалық қызметті талдау қабілеті төмендейді, олардың пікірлерін талдау, жүйелеу және негіздеу дағдыларының жеткі-

ліксіз қалыптасуы байқалады. Болашақ дефектологтар өз іс-әрекеттерін жоспарлау, жұмыс істеу, дереккөздерді жіктеуде бағдарлау дағдыларын қолдану қиынға соғады, олардың өзін-өзі ұйымдастыру және жұмылдыру мәселелерінде біршама қиындықтар кездеседі. Бұл студенттердің кәсіби педагогикалық өзін-өзі бағалауда ынтымақтастық пен өзара көмек көрсету қабілеті жеткіліксіз қалыптасқанын көрсетеді.

Зерттеу жұмысы бойынша әр әдістемелік жұмыстарға тоқталсақ, бірінші әдістеме бойынша төмендегі кесте бойынша әр курстың студенттерінің пайыздық көрсеткішін көруге болады.

2-кесте – О.И. Мотковтың тұлғаның өзін-өзі бағалауға арналған сауалнамасының пайыздық көрсеткіштері

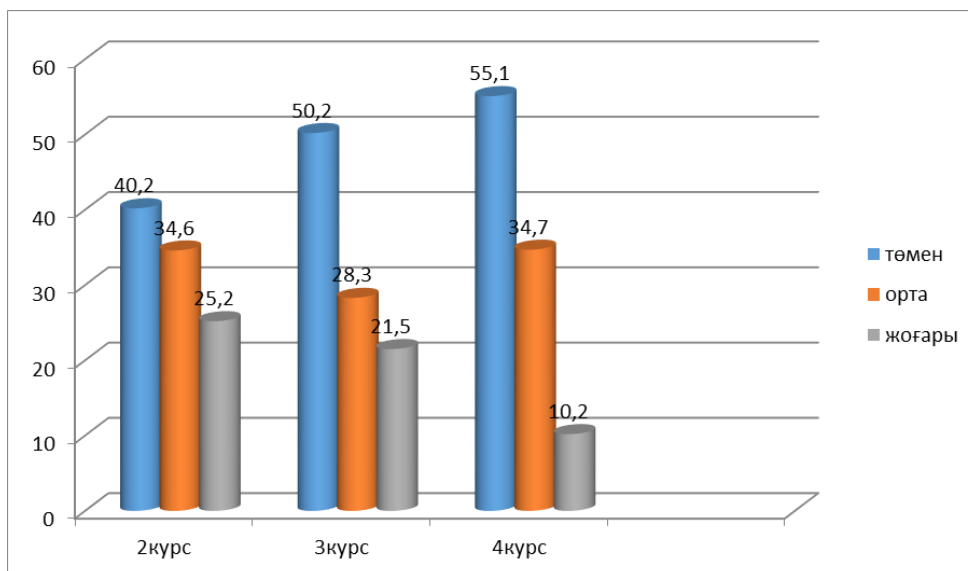
О.И. Мотковтың тұлғаның өзін-өзі бағалауға арналған сауалнамасы	Төмен	Орта	Жоғары
2 курс	42,6	36,2	21,2
3 курс	35,6	42,2	22,2
4 курс	19,4	33,4	47,2

1-сурет – И. Мотковтың тұлғаның өзін-өзі бағалауға арналған сауалнамасының диаграммасы

3-кесте – Г.Н. Казанцеваның «Өзін-өзі бағалау» әдістемесі бойынша пайыздық көрсеткіштері

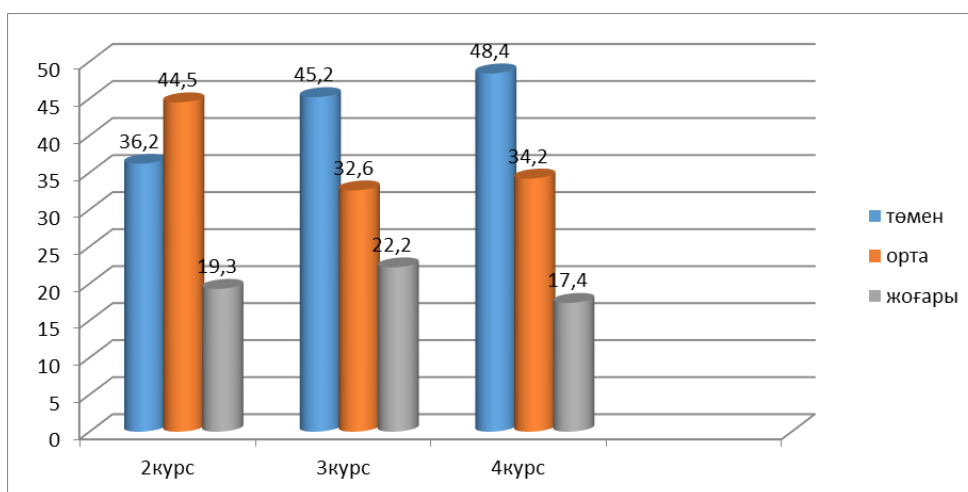
Г.Н. Казанцеваның «Өзін-өзі бағалау» тесі	Төмен	Орта	Жоғары
2курс	40,2	34,6	25,2
3курс	50,2	28,3	21,5
4курс	55,1	34,7	10,2

2-сурет – Г.Н. Казанцеваның «Өзін-өзі бағалау» әдістемесінің диаграммасы

4-кесте – Болашақ дефектологтың тұлғаның құндылық бағдарларының нақты құрылымын диагностикалау пайыздық көрсеткіші

Тұлғаның құндылық бағдарларының нақты құрылымын диагностикалау	Төмен	Орта	Жоғары
2курс	36,2	44,5	19,3
3курс	45,2	32,6	22,2
4курс	48,4	34,2	17,4

3-сурет – Болашақ арнайы педагогтың тұлғаның құндылық бағдарларының нақты құрылымын диагностикалау диаграммасы

Салыстырмалы түрде көрсеткендей, екінші және үшінші курс студенттері арасында әр әдістеме бойынша өзін-өзі дамытуға деген ұмтылыс орта деңгейде қалыптасқан. Төртінші курс өзін-өзі дамытуға ұмтылу орта деңгейден жоғары деңгейде ұсынылған, бұл кәсіби қызметке қызығушылықтың пайда болуы және осы бағытта жақсаруға деген ұмтылыс туралы айтуға мүмкіндік береді. Зерттеу студенттердің барлық курстарында олардың жеке басының өзін-өзі бағалауы басым болатындығын көрсетті. Төртінші курста өзін-өзі бағалауы төмен студенттер саны 20%-дан 7,1%-ға дейін азаяды. Сонымен қатар, өзін-өзі бағалауы қалыпты студенттер саны 46,7%-дан 64,3%-ға дейін өсуде. Төртінші курста студенттер өздерінің жеке қасиеттерін бағалау, кәсіби қызметте өзін сенімді сезіну, кәсіби қызметінің көрінісін жүзеге асыру мүмкіндігін арттырады.

Қорытынды

Алынған нәтижелер университетте оқу процесінде болашақ арнайы педагогтың кәсіби және педагогикалық өзін-өзі дамытуға дайындығын қалыптастыру туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Олар өздерінің жеке қасиеттерін және педагогикалық тәжірибесін бағалау мүмкіндігін қалыпқа келтіреді. Кәсіби іс-әрекеттің мотивациясы және педагогикалық іс-әрекеттегі үздіксіз білім берудің жеке және әлеуметтік маңыздылығын түсіну айтарлықтай артады. Зерттеу жұмысымызды қортындылай келе, болашақ дефектологтың кәсіби өзін-өзі бағалау жүйесінде бірқатар жұмыстарды зерттедік. Кәсіби бағалауда өздерінің көзқарасы бойынша мамандықты игеруде теориялық білімдері орташа деңгейде. Нәтижелерді қорытындылай келе, эксперименталды топтың сыналушыларында эксперимент соңында кәсіби өзін-өзі бағалау көрсеткіштері жоғарылады, бақылау тобында өзгерістер байқалмады.

Болашақ арнайы педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалауы бойынша зерттеу жұмысы барысында алынған теориялық және қолданбалы нәтижелер төмендегідей қорытындылар жасауға мүмкіндік береді.

1. Болашақ арнайы педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалауы арқылы арналған зерттеу жұмы-

сында мәселенің еліміздің білім беру бағдарламасына сәйкес өзектілігі және оның шешімін табуға тиісті педагогикалық мәселенің бірі ретінде әрі қарай пайымдауды қажет ететіндігі дәлелденді.

2. Болашақ арнайы педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалауы отандық және шет елдік психологиялық, педагогикалық теорияларға, тұжырымдамаларға және ғылыми зерттеулерге талдау, жұмыстың теориялық-әдіснамалық негіздері анықталды.

3. Зерттеу барысында әзірленген болашақ арнайы педагогтың кәсіби іс-әрекетінде тиімді пайдаланып, субъективті және объективті дайындығын қамтамасыз ететін ұстанымдарды, құрылымды, заңдылықтарды ашып көрсететін теориялық және әдістемелік сипаттағы негізгі қағидалар жиынтығымен нақтыланды.

4. Болашақ арнайы педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалауы мақсатында когнитивтік, эмоционалды, мінез-құлықтық компоненттері анықталды. Осы компоненттерге сәйкес олардың төмен, орта, жоғары деңгейлерді белгілейді.

Жүргізілген зерттеу бойынша ұсыныстар жасауға болады:

1. Болашақ арнайы педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалаудың мәні, мазмұны мен құрылымы және дефектолог тұлғасының сипаттамасы, аталған қалыптастыру моделі осы саладан теориялық білімдерді жүйелі меңгертуге септігін тигізеді.

2. Болашақ педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалауда жоғары педагогикалық оқу орындарының білім беру мен тәрбие ортасын тиімді пайдалану қажет.

4. Болашақ арнайы педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалауда үйірме жұмысы, оқудан тыс іс-шаралар жоспары негізінде жүзеге асыру.

Ұсынылып отырған болашақ арнайы педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалауда әдістемесі жоғары педагогикалық оқу орындарының оқу-тәрбие үдерісінде пайдалануға болады.

Зерттеу жұмысымыздың мәселесінің ауқымы кең болғандықтан толығымен шешімін тапты деуге болмайды. Алдағы уақытта білім беру мазмұнында болашақ арнайы педагогтың кәсіби өзін-өзі бағалауда педагогикалық білім беру жүйесінде мамандардың қабілетін дамыту проблемаларын арнайы зерттеуді қажет етеді.

Әдебиеттер

1. Мовкебаева З.А., Исакова А., Мовкебаева З.А., Закаева Г., Айтбаева А., Байтурсынова А.А. Мультидисциплинарное взаимодействие педагогов и специалистов. Основы инклюзивного образования.– Алматы: L-Pride, 2013. – С. 85-107.
2. Кошжанова Г.А., Ширинбаева Г.К., Жаппасбаева К.Н «Студент имиджі әлеуметтік педагогикалық феномен ретінде» //Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. «Психология ғылымдары» сериясы. – 2020. – №1(62). – Б.87-90. <https://doi.org/10.51889/2020-1.1728-7847.15>
3. Лисуренко Л. А. Личностная готовность специального педагога к работе с детьми с особыми образовательными потребностями //Иновации в образовании. – 2008. – №. 12. – С. 90-97.
4. Карпов А.В. Психология менеджмента. – М.: Гардарики, 2015. – 584 с.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.
6. Воденникова Л. А. Обзор историографии проблемы формирования профессиональных ценностных ориентаций будущих педагогов-дефектологов //Концепт. – 2014. – №. 11. – С. 76-80.
7. Назарова Н. М. Факторы и тенденции развития профессиональной подготовки кадров для системы специального образования в вузах Российской Федерации //Специальное образование. – 2008. – №. 11. – С. 5-11.
8. Соломина Е. Н., Шевырева Т. В. Инновационные пути формирования дидактических компетенций будущих олигофренопедагогов в процессе работы с современными учебными ресурсами для специальной (коррекционной) школы VIII вида //Преподаватель XXI век. – 2012. – №. 2. – С. 191-201.
9. Абаева Г.А. Вопросы обновления образовательных программ специальности «Дефектология» на современном этапе // Хабаршы «Арнайы педагогика» сериясы. – 2016. – №4(47). – Б.36-39.
10. Кошжанова Г.А. Болашақ дефектологтың имиджін қалыптастырудың педагогикалық техникасы //Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы «Педагогика» сериясы. –2018. – №2(58). –Б.150-154.
11. В. А. Слостенин, И. Ф.Исаев, Е. Н. Шиянов . Педагогика: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования. – М.: Издательский центр «Академия», 2019. – 608 с.
12. Сатова А.К. Проблемы подготовки кадров дефектологов в Казахстане в 20-30-е годы. Коррекционно-воспитательная работа во вспомогательной школе. – Алма-Ата, 1991. – С.50-57.
13. Мотков О.И. Личность и психика. Сущность, структура и развитие. – Самара, 2008. – 160 с.
14. Казанцева, Г.Н. Развитие личности педагога как фактор личностно-ориентированного обучения // Актуальные психолого-педагогические проблемы подготовки специалиста: материалы III Всеросс. научно-практ. конф. Стерлитамак 24-25 ноября . – 2017. – С.56-60.
15. Бубнова С.С. Методика диагностики индивидуальной структуры ценностных ориентаций личности. Методы психологической диагностики. – М., 2021. – С. 144 -157.

References

- Abayeva G. A. (2016). Voprosy obnovenija obrazovatel'nyh programm spetsial'nosti «Defektologija» na sovremenno 'etape [Questions of updating educational programs of the specialty “Defectology” at the modern stage]Journal of Special pedagogy, vol.47, no 2, pp. 36-39. (In Russian)
- Bubnova S. S. (2021). Metodika diagnostiki individual'noj struktury cennostnyh orientacij lichnosti. Metody psihologicheskoy diagnostiki [Methods of diagnostics of the individual structure of valuable orientations of personality.Methods of psychological diagnostics]. Moscow. (In Russian)
- Karpov A.V. (2015). Psihologija menedzhmenta [Psychology of management]. Moscow, Publishing house Gardariki. (In Russian)
- Kazantseva, G. N. (2017). Razvitie lichnosti pedagoga kak faktor lichnostno-orientirovannogo obuchenija' [Development of the teacher's personality as a factor of personality-oriented learning].Proceedings of Actual psychological and pedagogical problems of specialist training: materials of the III All-Russian Scientific and Practical Conference, pp. 56-60. (In Russian)
- Koshzhanova G. A. (2018). Bolashaq defektologtyń imijin qalyptastyrydyń pedagogikalıq tehnıkası[Pedagogical technique of forming the image of the future defectologist].Bulletin of KazNPU the Series of Pedagogy, vol.58, no 2, pp.150-154. (In Kazakh)
- Koshzhanova G. A., Shirinbaeva G. K., Zhappasbayeva K. N. (2020). Stýdent imiji áleýmettik pedagogikalıq fenomen retinde' [Student image as a social and pedagogical phenomenon] . Bulletin of KazNPU the Series «Psychology», vol. 62, no 1, pp.87-90. <https://doi.org/10.51889/2020-1.1728-7847.15> (In Kazakh)
- Lisurenko L. A. (2008). Lichnostnaja gotovnost' special'nogo pedagoga k rabote s det'mi s osobymi obrazovatel'nymi potrebnostjami [Personal readiness of a special teacher to work with children with special educational needs].Journal of Innovations in Education,no 12, pp 90-97. (In Russian)
- Markova A. K. (1996). Psihologija professionalizma [Psychology of professionalization]. Publishing house International Humanitarian Fund . (In Russian)
- Motkov O. I. (2008). Lichnost' i psihika. Suschnost', struktura i razvitie[Personality and psyche. Essence, structure and development]. Samara.(In Russian).
- Movkebaeva Z.A., Iskakova A., Zakayeva G., Aitbayeva A., Baitursynova A. A. (2016). Mul'tidisciplinarnoe vzaimodejstvie pedagogov i specialistov.Osnovy inkljuzivnogo obrazovanija [Multidisciplinary interaction of teachers and specialists. Fundamentals of inclusive education]. Almaty. (In Russian)

Nazarova N. M. (2008). Faktory i tendencii razvitija professional'noj podgotovki kadrov dlja sistemy special'nogo obrazovanija v vuzah Rossijskoj Federacii [Factors and trends in the development of professional training of personnel for the system of special education in higher education institutions of the Russian Federation]. Journal of Special Education, no 11, pp.5-11. (In Russian)

Satova A. K. (1991). Problemy podgotovki kadrov defektologov v Kazahstane v 20-30-e gody. Korrektsionno-vospitel'naja rabota vo vspomogatel'noi shkole [Problems of training of defectologists in Kazakhstan in the 20-30s. Correctional and educational work in an auxiliary school]. Almaty. (In Kazakh)

Slastenin V. A. (2019). V. A. Slastenin, I. F. Isaev, E. N. Shijanov. Pedagogika: uchebnik dlja stud. uchrezhdenij vyssh. prof. obrazovanija. [Pedagogy: textbook for students. institutions of higher prof. education.] Publishing house Akademiya. (In Russian)

Solomina E. N., Shevyreva T. V. (2012). Innovatsionnye puti formirovaniya didakticheskikh kompetentsij buduschih oligofrenopedagogov v protsesse raboty s sovremennymi uchebnymi resursami dlya spetsial'noi (korrektsionnoj) shkoly VIII vida Bulletin of Educational Sciences ' [Innovative ways of forming didactic competencies of future oligophrenopedagogues in the process of working with modern educational resources for special (correctional) schools of the VIII type]. Journal of Teachers in XXI century, no 2, pp. 191-201. (In Russian)

Vodennikova L. A. (2014). Obzor istoriografii problemy formirovaniya professional'nyh tsennostnyh orientatsij buduschih pedagogov-defektologov [Review of historiography of the problem of formation of professional value orientations of future teachers-defectologists]. Journal of Concept, No 11, pp.76-80. (In Russian)